

PODSUMOWANIE DZIAŁALNOŚCI NARODOWEGO INSTYTUTU DZIEDZICTWA W 2022 ROKU

Posted on 30 grudnia 2022

Dziesiątki wydarzeń, konferencji, wystaw, setki spotkań, w tym przede wszystkim 60-lecie misji Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Nie zabrakło też nowych wyzwań wynikających z niespodziewanej agresji Rosji na Ukrainę.

60-lecie misji Narodowego Instytutu Dziedzictwa

W 2022 roku odbywały się obchody 60-lecia misji NID. Jej podstawą od 1962 r. jest badanie i dokumentowanie zabytków w Polsce. Jubileusz odbywał się w całej Polsce, tam gdzie są zlokalizowane placówki terenowe NID. Była to okazja do spotkania ze służbami konserwatorskimi, specjalistami, z organizacjami społecznymi, wolontariuszami oraz innymi osobami zaangażowanymi w ochronę zabytków. Współpraca instytucji eksperckiej, jaką jest Narodowy Instytut Dziedzictwa, ze służbami konserwatorskimi i społecznymi opiekunami zabytków jest kluczem do właściwej realizacji zadań, które stoją przed NID.

– Mijający rok w Narodowym Instytucie Dziedzictwa był bardzo intensywny. Sięgałiśmy do korzeni instytucji, by przypomnieć jej historię i móc z nowym zapałem wkroczyć w kolejną dekadę działań na rzecz ochrony zabytków i całego dziedzictwa kulturowego, zarówno tego materialnego, jak i niematerialnego – mówi dyrektor NID, dr hab. Katarzyna Zalasieńska.

<https://www.youtube.com/watch?v=UBIbMLN54dU>

Bieżące zadania Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Wraz z upływem lat pojawiły się nowe zadania. Dzisiaj Instytut prowadzi centrum kompetencji w zakresie rozwoju nowych technologii w ochronie zabytków, zajmuje się wdrażaniem Konwencji UNESCO w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, wspiera proces rewitalizacji w gminach, zarządza miejscem światowego dziedzictwa czy też współpracuje z Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad w zakresie badań archeologicznych prowadzonych w związku z budową autostrad.

Narodowy Instytut Dziedzictwa gromadzi Krajową Ewidencję Zabytków oraz dokumenty związane z wpisami zabytków do rejestru zabytków w formie analogowej i zdigitalizowanej – dostępne na stronie zabytek.pl. Prowadzi również centralne repozytorium danych decyzji administracyjnych (skany dokumentacji: rejestru i ewidencji zabytków, ewidencji grobów i cmentarzy wojennych oraz pozwoleń na wywozy zabytków ruchomych za granicę).

Od 1994 roku ustanawiane są **Pomniki Historii**, czyli obiekty cenne dla polskiego dziedzictwa kulturowego, wyróżniające się m.in. znaczeniem ponadregionalnym, dużymi wartościami historycznymi, naukowymi i artystycznymi. Narodowy Instytut Dziedzictwa w imieniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi procedurę uznawania za Pomnik Historii i monitoruje ich ochronę.

Instytut uczestniczy również w procedurze wpisu polskich zabytków na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i podejmuje działania, które mają na celu ich właściwe zachowanie, w tym podniesienie poziomu ich ochrony oraz zarządzania nimi. Prowadzi m.in. monitoring i ocenę stanu zachowania polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Do zadań NID należy również opracowanie standardów konserwatorskich, tj. dokumentów standaryzujących, które ustalają ogólne kierunki działań organów konserwatorskich przy zabytkach. Mają one formę zaleceń wskazujących na prawidłowe sposoby stosowania metodologii przy opracowywaniu dokumentacji, prowadzeniu prac konserwatorskich, remontowych i badawczych przy określonej grupie zabytków; są to też poradniki – zawierające wskazówki techniczne, technologiczne oraz materiałowe, dotyczące działań akceptowalnych, dopuszczalnych lub zakazanych przy zabytkach z danej grupy.

Narodowy Instytut Dziedzictwa formułuje również opinie i ekspertyzy dotyczące działań przy zabytkach na rzecz organów administracji publicznej prowadzących sprawy z zakresu ochrony zabytków: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków, konserwatorów działających w strukturach samorządów i diecezji, Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Policji, Prokuratury i Sądów.

Oprócz bieżących działań Instytut podjął zadania w zakresie problemu zmian klimatycznych. W listopadzie odbyła się konferencja poświęcona kwestiom zagrożeń związanych ze zmianami klimatu i stosunków wodnych dla stanowisk archeologicznych oraz zabytkowej zieleni. Organizatorami wydarzenia był Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Katedra Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki.

Od lat wydawnictwo Narodowego Instytutu Dziedzictwa przedstawia nowe publikacje. Wśród nich są bezpłatne wydawnictwa m.in. ostatnio wydana została w serii poradników dla właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych, książka autorstwa Filipa Gawlińskiego „Poradnik opiekuna domu drewnianego”. Niebawem ukaże się podręcznik dotyczący roli dziedzictwa w procesie rewitalizacji, będzie to jedna z najważniejszych publikacji wspierających samorządy w zagadnieniach ochrony dziedzictwa.

Konkursy dla opiekunów zabytków i program dotacyjny dla organizacji społecznych

14 listopada podczas uroczystej Gali, w Centrum Prasowym Foksal w Warszawie, poznaliśmy laureatów konkursów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbane” 2022 oraz trzeciej edycji konkursu „Samorząd dla dziedzictwa”. Oba konkursy zostały przeprowadzone przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs „Samorząd dla Dziedzictwa” został ogłoszony jako część Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022. Jest to projekt adresowany do samorządów gminnych, które wyróżniają się prawidłowo opracowanym Programem Opieki nad Zabytkami oraz realizacjami zapewniającymi zachowanie lokalnego dziedzictwa i efektywne wykorzystanie jego

potencjału.

„Zabytek Zadbane” to ogólnopolski konkurs, którego celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych prac konserwatorskich, budowlanych, rewitalizacyjnych i adaptacyjnych zrealizowanych zgodnie z najważniejszymi standardami badawczymi i wykonawczymi.

Konkurs szczyci się wieloletnią tradycją – po raz pierwszy ogłoszony został blisko 50 lat temu. Corocznie o miano laureatów i wyróżnionych ubiegać się mogą właściciele i zarządcy zabytkowych nieruchomości, którzy wzorowo i konsekwentnie prowadzą działania – badawcze, rewitalizacyjne, konserwatorskie i budowlane.

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje również program dotacyjny „Wspólnie dla dziedzictwa”, którego celem jest tworzenie warunków do ochrony dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń. Dofinansowywane działania, zgodnie z regulaminem konkursu, dotyczą między innymi, prac porządkowych i pomocniczych związanych z utrzymaniem zabytków, prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych oraz edukacyjnych i popularyzujących wiedzę na temat dziedzictwa.

W dotychczasowych siedmiu edycjach programu wnioski złożyło ponad 1100 organizacji, a ponad 270 otrzymało wsparcie finansowe. W realizację projektów zaangażowało się niemal 5000 wolontariuszy. To ludzie w różnym wieku, różnych profesji, których łączy jedna pasja – troska o dziedzictwo kulturowe. Na realizację projektów Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotychczas przeznaczyło już 8,5 mln złotych.

Podczas Gali z okazji Międzynarodowego Dnia Wolontariusza miała również miejsce premiera filmu „Sztuka pamiętania” w reżyserii Anny Urbańczyk, dokumentującego zaangażowanie wolontariuszy w ramach programu „Wspólnie dla dziedzictwa”. Głównymi bohaterami dokumentu są uczestnicy projektu „Dzwonnice pełne pamiętek” organizowanego przez Klub Miłośników Łemkowszczyzny, pod kierunkiem ks. mitrata Romana Dubeca. Ich zadaniem było ratowanie dziedzictwa i pamięci po kulturze łemkowskiej w województwach małopolskim i podkarpackim. Zachęcamy do obejrzenia filmu na kanale [NID.TV](#).

Program AZP+ – nowy rozdział w archeologii

W 2022 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa wystartował z programem, który stanowi nowy rozdział polskiej archeologii. Program AZP+ to propozycja ogólnopolskiej strategii rozpoznawania dziedzictwa archeologicznego metodami nieinwazyjnymi, która ma również zapewnić narzędzia do efektywniejszego zarządzania dziedzictwem. Jak przekonuje dyrektor NID, dr hab. Katarzyna Zalasieńska, ochrona zabytków dziedzictwa archeologicznego jest szczególnym wyzwaniem dla służb konserwatorskich.

– Ochrona dziedzictwa archeologicznego nie jest łatwa. W rzeczywistości polega na przekonywaniu społeczności że to, co niewidoczne dla oka, to co znajduje się w ziemi – i powinno tam zostać zgodnie z Europejską konwencją o ochronie dziedzictwa archeologicznego ratyfikowaną przez Polskę, przed wieloma laty – że to jest warte ochrony i zasługuje na naszą troskę. Każdy z nas, aby coś zrozumieć potrzebuje zobaczyć, doświadczyć, dotknąć – to ułatwia nam budowanie świadomości wartości dziedzictwa. W przypadku archeologii to zadanie jest bardzo trudne, dlatego że w rzeczywistości mamy docenić to, czego nie widzimy i najczęściej nie zobaczymy. Program AZP+ bazuje na wykorzystaniu nowych technologii w służbie zabytkom archeologicznym, pozwala nam pokazać zabytki archeologiczne, które znajdują się w ziemi, pozwala nam dostrzec to, co z poziomu ziemi jest niewidoczne dla oka. Pozwala badać zabytki archeologiczne bez ich wydobywania z ziemi. Program AZP+ pokazuje, jak można wykorzystać te technologie i możliwości, które daje nam dzisiaj technika, w nowoczesny sposób badać i chronić dziedzictwo archeologiczne. Program AZP+ ma szansę otworzyć nowy rozdział w archeologii.

Na kanale [YouTube Narodowego Instytutu Dziedzictwa](#), dostępny jest film opisujący założenia Programu AZP+. Natomiast na [platformie szkoleniowej NID](#) zostały opublikowane pierwsze 3 (z planowanych wielu) e-szkolenia przygotowane w ramach Programu. Kursy dotyczą metod teledetekcyjnych wykorzystywanych do rozpoznawania, monitorowania i dokumentowania reliktyw archeologicznych. Skierowane są przede wszystkim do pracowników służb konserwatorskich i archeologów, w założeniu mają ułatwić podejmowanie decyzji dotyczących sposobu postępowania z zabytkami archeologicznymi. Zainteresują również wszystkich pasjonatów, którzy chcieliby sami odkrywać dziedzictwo archeologiczne bez wychodzenia z domu.

Cyfrowa rewolucja w dostępności wiedzy o zabytkach

Instytut udostępnia w nowoczesny i kompleksowy sposób informacje o polskich zabytkach. Na portalu [zabytek.pl](#) można odnaleźć zarówno profesjonalne opisy zabytków, ich dokumentację, archiwalne i aktualne zdjęcia obiektów, modele 3 D oraz wiele innych zasobów informacji.

Projekt „[Digitalizacja i udostępnianie cyfrowych dóbr kultury – zabytków oraz grobów i cmentarzy wojennych](#)” miał za zadanie odwzorować cyfrowo będące dotychczas w formie analogowej zasoby, pozostające w dyspozycji Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Materiały te obejmują swoją tematyką wszystkie obiekty nieruchome i archeologiczne wpisane do Krajowej Ewidencji Zabytków oraz kart ewidencyjnych grobów i cmentarzy wojennych gromadzonych przez urzędy wojewódzkie. Efektem finalnym prac jest powszechne udostępnienie zasobów w Internecie. Na uwagę zasługuje skala przedsięwzięcia. W projekcie poddano digitalizacji ponad 1 300 000 szt. dokumentów. Każdy z nich został opatrzony właściwymi metadanymi opisowymi, a obiekty, których dotyczą odwzorowane przestrzenne na mapie poprzez proces wektoryzacji. Za wysoką jakością dokumentów poddawanych digitalizacji stoi, wyposażona w pełni w ramach projektu pracownia, dedykowana właśnie temu procesowi. Równolegle rozbudowano również system teleinformatyczny do bezpiecznego gromadzenia i udostępniania wytworzonych zasobów cyfrowych. Oba działania pozwalają sprawnie i nowocześnie udostępniać rozległą dokumentację ewidencji zabytków wszystkim zainteresowanym. W rezultacie powstała rozbudowana baza danych o obiektach zabytkowych, grobach i cmentarzach wojennych oraz teleinformatyczny system gromadzenia i udostępniania informacji o nich. Źródłami, w których już dziś można wyszukać dane, są zarządzane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa portale [zabytek.pl](#) oraz [mapy.zabytek.gov.pl](#).

Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie

24 lutego 2022 roku wojska rosyjskie zaatakowały Ukrainę. Od marca Polska udzieliła wsparcia na ratowanie dziedzictwa kulturowego Ukrainy o wartości ponad miliona euro. Głównym koordynatorem rządowej pomocy dla sektora kultury na Ukrainie jest Centrum Pomocy Kultury na Ukrainie.

– Tą odpowiedzialną misję powierzył nam w marcu br. wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego, prof. Piotr Gliński. Praca i ogromne zaangażowanie działającego w NID Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie sprawiło, że Polska jest postrzegana na arenie międzynarodowej jako lider działalności pomocowej w zakresie ratowania dziedzictwa kulturowego Ukrainy. W 2022 r. dostarczyliśmy ponad 800 palet pomocy materiałowej, obejmującej środki do zabezpieczania zabytków oraz materiały przeciwpożarowe. Kolejne transporty są w przygotowaniu. W ramach Centrum nie tylko przekazujemy pomoc polskiego rządu, ale również koordynujemy działania krajowych i międzynarodowych instytucji. Nasza praca została doceniona przez UNESCO, dla którego jesteśmy aktualnie głównym partnerem w działaniach mających na celu wsparcie dla walczącej o suwerenność Ukrainy
– wyjaśnia dyr. K. Zalasieńska.

Działalność na forum międzynarodowym

Narodowy Instytut Dziedzictwa organizuje wydarzenia promujące dziedzictwo kulturowe i aktywnie uczestniczy na forum organizacji międzynarodowych jak UNESCO, ICOMOS.

Instytut koordynuje realizację postanowień Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej przez Konferencję Generalną UNESCO w 1972 r. Podejmuje działania, które mają na celu zachowanie dziedzictwa o wyjątkowej powszechnej wartości, podniesienie poziomu ich ochrony oraz zarządzania nimi, m.in. prowadzi monitoring i ocenę stanu zachowania polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, opracowuje raporty okresowe dla Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, dotyczące polityki państwa w zakresie realizacji Konwencji oraz koordynuje opracowywanie raportów okresowych dla poszczególnych miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. NID zajmuje się również popularyzowaniem światowego dziedzictwa i jego znaczenia dla społeczeństwa, jak również aktywnie wspiera służby konserwatorskie, organy samorządu terytorialnego, zarządców oraz instytucje rządowe w ochronie i konserwacji dóbr wpisanych i kandydujących na Listę światowego dziedzictwa.

Koordynujemy projekty międzynarodowe

Narodowy Instytut Dziedzictwa jest ogólnopolskim koordynatorem międzynarodowych wydarzeń m. in. [Europejskich Dni Dziedzictwa](#) i Europejskich Dni Archeologii.

Tegoroczna, 30. edycja Europejskich Dni Dziedzictwa odbyła się pod hasłem „[Połączeni dziedzictwem](#)” i nawiązywała do podpisanej przez Polskę Konwencji Ramowej Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (tzw. Konwencja FARO). W tym roku na szczególną uwagę zwrócono na zagrożone dziedzictwo kulturowe Ukrainy, stąd też w całej Polsce organizowane były wydarzenia podkreślające polsko-ukraińskie dziedzictwo kulturowe.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego

W zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego, Narodowy Instytut Dziedzictwa zajmuje się identyfikacją i inwentaryzacją niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jego promocją, jak również doradztwem dla jego depozytariuszy, w szczególności w kwestiach związanych z przygotowaniem wniosków o wpis na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego i do Krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Instytut pełni funkcję platformy wymiany doświadczeń oraz realizuje programy szkoleń dla różnych podmiotów dotyczące realizacji zapisów Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, uchwaloną przez UNESCO w 2003 r.

Instytut obsługuje również prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz Krajowy rejestr dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Nie odcinaj się od przeszłości. Dbaj o zabytki

NID prowadzi także kampanie promujące ochronę zabytków. W tym roku w ramach kampanii [Nie odcinaj się od przeszłości. Dbaj o zabytki](#) został przygotowany spot oraz towarzyszące mu bilbordy. Kampania społeczna bazowała na mediach internetowych, ale pojawiła się również w przestrzeni publicznej największych miast w Polsce, na autobusach i w środkach komunikacji miejskiej. W 2021 roku do ambasadorków akcji „Zabytki to Twoje dziedzictwo. Nie pozwól niszczyć. Reaguj!” dołączyli polscy pisarze kryminałów. Hanna Greń, Ryszard Ćwirlej, Bartosz Szczygielski oraz Marcin Wroński napisali wciągające, mroźące krew w żyłach opowiadania o przestępstwach i wykroczeniach przeciwko zabytkom. W tym roku kolejne opowiadania przygotowali: Joanna Jodełka, Marta Guzowska, Leszek Talko, Piotr Borlik oraz Tomasz Duszyński. Opowiadania dostępne są również w formie audiobooków na stronie: <https://zabytki-reaguj.nid.pl/>.